

Велека – магията на Странджа

Апостол Апостолов

Тиха, красива и непозната, тя няма величието на Дунав, а красотата ѝ не отстъпва на Ропотамо и Камчия. Тръгнала от карстовите извори на връх Демиркапу на 664 метра надморска височина, югозападно от село Ахлатлъ, на турска територия, за да пропътува 147 километра и се отзове в презръдката на Черно море, при село Синеморец в България. В началото на своето пътуване започва в тясна, стръмна и дълбока, залесена с дъб долина, и колкото повече се приближава към морето, сякаш уморена от дългия път, става по-спокойна, бавна и лежерно си проправя път в зелената гърд на Странджа, чрез силно извити и често следващи едни след други меандри.

На мястото, където се среща с морето, природата е съхранила своята красота и уникален ландшафт, които придават приказен вид на пейзажа – зелени гори, достигащи до самия бряг, тъмни скали с причудливи форми, изваяни от природата и златисти пясъци. Този райски кът е изпълнен с тишина, спокойствие и романтика, където морската вода има причудливи нюанси – от небесносиньо до изумруденозелено.

Това е магията на Странджа – река Велека. Най-голямата река в Югоизточна България и по Южното Черноморие, заела 21-во място по дължина сред българските реки. Наричали я Коджадере и Велика (Голяма). Произходът на името се свързва с думата *Велека*, което значело поток. Течението на реката е свързано с корена на глагола *влека*, в смисъла на „нося бавно по течението“. Името на

реката е вплетено в легенди, достигнали до наши дни. Първата от тях е свързана с появата на планината, според която Странджа е сътворена от усмивката на Бог. Втората легенда разказва за царство, в което властвал цар със своята красива дъщеря Велека. В щастливото царство настанали трудни години, когато започнала да намалява водата. Загрижен, царят често се усамотявал и търсил начин да спаси царството. При една такава разходка видял паднал възрастен мъж. Царят се притекъл на помощ и помогнал на стареца да стане. Благодарен за помощта той поискал да се отблагодари за стореното добро. „Царю, ще изпълня твое единствено желание веднага“ – казал старецът, който се оказал магьосник. Царят озадачен го погледнал и се замислил. Това, което в момента най-много го притеснявало,

Велека преди вливането в морето

било водата в царството. Без да се колебае казал: „Искам всичко, до което се докосна да се превръща във вода“. „Така да бъде“, отвърнал магьосникът. Царят решил да провери и извадил от джоба монета, която веднага се превърнала в съд с вода. Зарадвал се царят, че е намерил решение и тръгнал към двореца да сподели радостта с гъщеря си Велека. Презгърнал я и станало чудо – тя се превърнала в река. Съкрушен от загубата на любимата гъщеря царят докоснал себе си и така се слял с гъщеря си завинаги. Хората от царството гали на новата река името на красивата Велека.

Цялата ѝ дължина е 147 км, от които на турска територия 24 км, а на територията на страната – 123 км. Широчината на речното корито се променя в зависимост от релефа, през който преминава. В горното си течение е с много бързеи, спечелили ѝ славата на „буйна река с характер“, а от двете ѝ страни се спускат стръмни склонове до 50°,

изцяло залесени с високостеблени гори от дъб и явор.

По цялата дължина на реката се променя нейната дълбочина, която в горното течение е 0.8 – 1.0 м, а при устието достига 7 – 8 м. Ширината на коритото също се изменя – от 20 м в горното течение до 80 м при вливането на р. Младежка, като достига при устието 150 м. На осем километра от устието течението става по-спокойно, бавно си проправя път към морето. Тази част от реката е плавателна с дълбочина осем метра. Изменя се и характерът на речния бряг – наклонът на брега намалява от 50% над с. Звездец до 20% при р. Колибарски дол и продължава да намалява към устието на реката, където речната долина става широка с коритообразна форма, ниски склонове, което я прави типичен лиман.

Устието на река Велека е интересно произведение на природата, съхранило красотата си до наши дни. Това е комби-

нация от море, причудливи скални форми, златист пясък и зелени гори – райски кът, пропит с тишина, спокойствие и романтика. На това място море и река са разделени от пясъчна коса от едрозърнест, карбонатно-кварцов пясък, с карбонатно съдържание 37%. Този плаж е с най-едрия пясък, образуван от реката и морето, по цялото българско черноморско крайбрежие. Пясъчната коса е дълга 800 метра и широка около 100 метра, изтласкала устието на реката в северния край на широко отворения залив. Тази част от реката, заедно с пясъчната коса и прилежащата сухоземна част, от 1992 година е защитена местност с наименование „Устие на река Велека“ с площ 1511 хектара, а от 24.01.1995 е част от Природен парк BG0002040 Странджа от НАТУРА 2000, Директива 79/409/ЕЕС за опазване на дивите птици (SPA) и по Директива 92/43/ЕЕС за опазване на природните местообитания и

на дивата флора и фауна (pSCI/SCI/ SAC) с наименование BG0001007 Странджа. Над тази защитена местност преминава миграционният път на птиците Виа Понтика (*Via Pontica*).

В поречието на реката се намират защитените местности „Велека“ (в средното течение), а във водосборния ѝ басейн – защитената местност „Парория“ и резерватите „Витаново“, „Средока“, и „Силкосия“.

Ако посетите това райско кътче, не пропускайте възможността да опознаете една неповторима природна картина, предлагана от разходката с лодка, която започва от малък кей, разположен под моста на пътя Ахтопол – Синоморец. Това е единственият начин да наблюдавате богатата природна палитра от багри, потопени в речната вода – цъфналите водни лилии, контрастиращи с околността и блатното кочие.

Устието на Велека и пясъчната коса

Тази многоцветна картина се допълва от крайбрежната растителност от елша, бамбук, габър, ясен, увивни растения и места, непроходими от лонгозни гори. Впечатляваща е картината на излезлите на припечни места по камъните или върху падналите в реката гървета водни костенурки.

В реката са установени повече от 30 вида сладководни риби, като най-често се среща кефалът. В Червената книга на България са включени змиорката и гивият шаран.

Истинското богатство и красота на реката се разкрива с разходка по крайбрежната част, която ще ви потопи в онова безвремие, непроменено от 100 години по места, рядко посещавани от хора. В крайбрежната част на реката растителността е високостеблена, редуваща се на места с непроходим лонгоз и нискостеблени храсти от шипки, граки,

малини, а при навлизането в дълбока гора се разкриват масиви от странджанска зеленика и лавровишня. По крайбрежната пътека често ваши спътници ще бъдат изненадващо пресичащи пътя змии, а от близките храсти ще ви стряскат сърни. По време на тази крайбрежна разходка ще бъдете поставени на изпитание за оцеляване в борбата с комарите и мухите, които атакуват и хапят безмилостно.

Бяла водна лилия (*Nymphaea alba*)

Жълта водна лилия (*Nuphar lutea*)

При по-продължителен престой, в района на устието на река Велека могат да се видят и представители на морските бозайници – трите вида делфини, срещащи се в Черно море – афала (*Tursiops truncatus*), обикновен делфин (*Delphinus delphis ponticus*) и муткур (*Phocoena phocoena*). Установени са 550 вида растения, близо 20 вида земноводни и около 40 вида бозайници. Най-ценни-

Каспийски блатни костенурки по река Велека

те представители на флората на река Велека са жълтата водна лилия – рядък вид, включен в Червената книга на България и блатното кокиче. От защитените представители на фауната интерес представляват змиорката, дивият

шаран и каспийската блатна костенурка.

Туристическа атракция около устието на Велека са скалните образувания – Корабите и Сфинксът. Североизточно от село Синеморец е заливът „Свети Яни“ и местността „Корабите“, с две скали с формата на кораб в морето.

Съществува легенда, според която в миналото в скалистия бряг се разбивали стари и ненужни кораби. Според друго предание върлувалите в Синеморец пирати палили огън на високите скали, имитирайки светлината на фар, която

Скалните феномени „Корабите“ при устието на Велека

Сфинксът – още един скален феномен в устието на Велека

примамвала минаващите наблизко търговски кораби, те се разбивали в скалите и ставали лесна плячка на пиратите за ограбване.

В южната част на плажа, при устието на Велека, се намира грубо скално образувание – „Сфинксът“ или „камък на прорицателя“, който според преданията има магическата сила да лекува болести, да изпълнява желания, да разваля магии или да опрощава грехове. Той е част от скален масив, изваян от водната абразия. Има различни хипотези за произхода на природния феномен, което не изключва и версията за свърхестествена намеса. Други свързват скалната фигура с египетската богиня Бастет, а според трети феноменът е отпечатък от извънземни, които са го издигнали в култ, като доказателство за тяхното съществуване. В едно можем за бъдем сигурни, че не е създаден от човешка ръка, а е дело на майката природа. Скал-

ният феномен може да ви разкрие изяснението си, ако навлезете във водите на Велека и обърнете поглед на запад, тогава пред погледа се разкрива невероятна гледка.

На юг от устието на Велека, накъдето и да се обърнете, се вижда силно начупен скалист бряг с красиви разклонения, които се губят в синевата на морската вода и неудържимо ви привличат с необикновените си форми. Тези причудливи скали обграждат от северната и южната страна малък залив с най-посещаващия плаж Бутамята, известен и като южния плаж на Синеморец, а от запад е заобиколен от гъсти гори, които са част от защитена местност Силистар.

Името на плажа е произходно от малката рекичка Потамос (Ποταμός на гръцки) в южния край на залива, която се влива в морето. През годините името се променяло от Потамос през Потамия до днешното наименование Бутамята. От юж-

Плаж Бутамята – едно от любимите места на българските природолюбители

Плажът Силистар и устието на река Силистар

ния край на този залив започва стръмна, но проходима през скалите пътека, успоредна на морето, която води до закътания залив и плаж Липите. Обгърнат от гора (някога от липи) и хълмове, част от Природен парк Странджа, заливът представлява едно изключително красиво и недокоснато от човешка дейност място. Окъпаните от ярката слънчева светлина скални образувания, характерни за тази част от българското Черноморие в местност „Каньона“, получени в резултат на вулканична дейност преди милиони години, чиято красота и форми привличат с неугържима сила, която може да развихри въображението на всеки, застанал пред тях. Тези природни феномени са получили и своите имена – Скалата на Сизиф, Разделената канара, Пещерата на гълъбите. Това съчетание

от дива гора, достигаща до самата пясъчна ивица и бистри морски води с тюркоазнозелен цвят ви карат да се почувствате в единение с тази природна красота, където тишината се нарушава само от вълните и от някоя прелитаща птица.

Разходката между скалите дава възможност да се насладите на живописна картина от присъствието на красиво многогодишно тревисто растение, Гмелинова гърлица (*Limonium gmelinii*), защитен вид, включен в Червената книга на България. В гората, зад плажа, се срещат редките за България дива смокня и българска круша, а по плажната ивица може да се види морски ветрогон.

Прибрежните скали на залива, безмилостно атакувани от величествената и непобедима морска стихия, бушувала

Скален феномен „Скалата на Сизиф“

Пясъчна лилия в местността Силистар

Приморски ветрогон от плажа Силистар

през вековете, е формирала причудливи скални форми, които днес човешката фантазия оприличава на някой познат сюжет и кръщава с имена. Такъв феномен е „Скалата на Сизиф“, която частично е потопена в морето, на повърхността с малък скален израстък с кръгла форма, наподобяваща скалата, която наказаният от боговете за своята прозорливост Сизиф (цар на Коринт, най-умният сред хората, с който никои

не можел да се мери по „коварство, хитрост и ловкост на ума“) е бил осъден вечно да бута до върха на планината. И всеки път, когато стигал върха, скалата се връщала по стръмния наклон и така всичко се повтаряло отново и отново без никога да бъде завършено. Този случай е в основата на философското съчинение „Митът за Сизиф“ на Нобеловия лауреат Албер Камю, литературно-философска импресия, в която се сравнява човешкия живот с грамата на героя от древногръцката митология Сизиф и вечното започване отначало. Няма по-страшно наказание от безполезния и безнадежден труд.

От южната част на плаж Липите започва тясна пътека успоредна на морския бряг, лъкатушеца покрай заливчетата и причудливи скални образувания, на места стеснена върви буквално

по ръба на стръмните скали, граничещи с морето. Тя достига до залив и плаж, известни като Листи (Λιστής), което в превод от гръцки означава *разбойник*. Според старите предания през епохата на Възраждането мястото е обитавано от кавказки пирати Лази. След плажа са скалите с причудливи форми от вулканичната дейност на угасналият вулкан „Голяма Папия“, край с. Бродилово преди 80 милиона години. В тази част на ска-

листя бряг могат да се видят геоложки феномени – следствие от вулканична дейност в периода на Горната креда, като вертикално застинали лавови потоци, които достигат морското дъно, брежчи и вулкански бомби.

Красотата на черноморското крайбрежие не свършва тук. Тя е съхранена още по-впечатляваща в най-южната част на морското крайбрежие в един закътан, заграден

от продълговати скалисти носове, обливани от морските вълни и дива гора залив – Силистар, претенгент за звание то „най-красив залив“ по нашето черноморско крайбрежие. Тук е устието на едноименната река, чиито сладки води плавно преминават в нежната презръдка на морските вълни, което придава допълнителен чар на това екзотично място.

Името съдържа думата „лист“ и идва от близко по звучене гръцко словосъчетание – στῆ λῆστερό (сти листеро), което означава „на разбойника“. Според запазените стари предания залиът е бил пиратско свърталище, като плажът Листи е известен с името „Плажът на пиратите“. Тази част от територията на България, за която през вековете са воювали българи, гърци и турци, най-вероятно е била посещавана от морски разбойници.

Мястото е обявено за защитена територия през 1992 г., в границите на природен парк „Странджа“ и европейската екологична мрежа НАТУРА 2000, с площ 773 ха за опазване на дивите птици и природните местооби-

Корморан, заселил се до устието на Велека

тания. Тази девствена природа, останала извън бетоновата инвазия, е съчетание само от величествени скали и зелена гора, която се е надвесила над плажа. Тук е най-голямото разнообразие на растителни видове за единица площ в България. Мястото е най-южното находище на пясъчната лилия и тук са най-големите оцелели бели понтийски гюни по българското крайбрежие. Очарованието на залива идва от дивата гора на Странджа, достигнала до пясъчната ивица от ситен златист пясък, а отстрани заобиколен от високи причудливи скали. В северната част на образуванияте малки фиорди изобилства здравецът и типично горски видове като изтравничето. По плажната ивица на Силистар могат да се видят пясъчна метличина (*Centaurea arenaria*), морско зеле (*Crambe maritima*), морски ветрогон (*Eryngium maritimum*). Характерно за защитената местност е присъствието на кримски, български лен (*Linum tauricum* ssp *bulgaricum*), памуклиўка (*Cistus incanus*), гмелинова гърлица (*Limonium gmelina*). В по-високите части се срещат плюскавиче (*Silene vulgaris*)

Наблюдателен пункт в Защитена местност „Устието на Велека“

и хрущалка (*Scleranthus annuus*). Крайбрежните морски води се обитават от морската змиорка, резовският харип и резовската брияна, включени в Червената книга на България.

Краткият ни разказ опитва да представи богатството от багри и форми на един малко познат свят на крайбрежната черноморска природа, преминала през превратностите на вековете, но оцеляла до наши дни. Все още сме много далече от възможността да кажем, че познаваме тази природа, която нестелливо открива своите тайни пред очите на очарования и възхитен наблюдател. Необходими са още много срещи с черноморската природа, за да я опознаем и разкрием нейните тайни и да се радваме на нейната прелест с всичките си сетива. Да се наслаждаваме на синия простор на морската шир, която маме с далечината си, да слушаме шепота на вълните, които разнасят въздуха, напо-

ен с мириса на море, на гласа на прелитащите над тъмносивите скали и синевата на морето птици.

Възторг обзема всеки, който е наблюдавал и се докоснал до този богат на форми и багри девствен свят. Остава само да проявим повече разум и уважение към това богатство, което Природата ни е завещала, за да могат да се радват и тези, които идват след нас. Тази неповторима крайбрежна картина от багри и причудливи феномени трябва да се приема като храм на Природата. И никога да не забравяме завета към поколенията на немския поет, естествоизпитател, хуманист, учен, философ и политик Йохан Волфганг фон Гьоте: „Природата е творец на всички творци“. Да не се опитваме да излъжем природата и да игнорираме заветните думи на британския писател, историк и философ Томас Карлейл, че „Природата не търпи лъжи“. ■